

Innledning

Bjørn Erik Rasch

Innledning

I 1831 la den unge, franske aristokraten Alexis de Tocqueville ut på en rundreise i USA. Han returnerte ni måneder etter at han først gikk i land i Newport, Rhode Island, og reiseberetningen *Om demokratiet i Amerika* er blitt en sosiologisk klassiker. Tocqueville berører mange temaer, men allerede i første setning i innledningen kommer ett av de viktigste: “Av alt det nye som tiltrakk min oppmerksomhet under oppholdet i USA var det intet som slo meg så sterkt som den likhet som rådet der.” (s. 3) USA var annerledes, og skilte seg klart fra europeiske land når det gjaldt likheten mellom borgerne, demokratiske verdiers stilling i samfunnet og oppbygningen av politiske institusjoner. Siden har mange reist (for eksempel Lévy 2006). Fortsatt understrekes forskjeller til andre land, ikke minst til Europa. En viktig side ved denne boken er å få en bedre forståelse av noe av det som er annerledes når det gjelder politiske institusjoner og politisk tenkning.

USA er et gammelt, veletablert demokrati, selv om det tok mange år å utvikle fulle politiske rettigheter for hele befolkningen. Sammenlignet med de fleste europeiske land fremstår USA nærmest som “superdemokratisk” — noen vil si populistisk — i den forstand at valg benyttes i langt flere sammenhenger enn det vi er vant til (for eksempel forekommer i noen tilfeller direkte valg av dommere), valgene er gjerne hyppigere (for eksempel hvert annet år til Representantenes hus) og en rekke direktemokratiske mekanismer er i bruk i mange delstater (som folkeinitiativ, folkeavstemninger og tilbakekallingsvalg). Det gir et demokrati med uvanlig lydhørhet overfor “folkets røst”.

Holdninger til USA

Vårt forhold til USA er sammensatt. Bromark og Herbjørnsrud (2005) observerer kunnskapsløshet, påståelighet og sterke følelser i sin gjennomgang av den europeiske — og norske — mentaliteten i møte med det amerikanske. Hagtvet (2003: 63) går et skritt videre, og fremholder at “mange av de kunnskapsbrokker og de mentale bilder som bestemmer

våre ideer om USA, er politisk og kulturelt betingede *fordommer*” (uthevet i original). Mangel på kunnskap kan i sin tur lede over i *anti-amerikanisme*, som er en psykologisk tilbøyelighet til generelt å se negativt på USA og det amerikanske samfunn — amerikanisme kan ses som en generell holdning med motsatt fortegn. Kildene til anti-amerikanisme kan likevel være mange, og kunnskapsmangel er ofte ikke det sentrale. Katzenstein og Keohane (2007) skiller mellom en rekke former for anti-amerikanisme, og vi skal nevne noen av formene som har særlig relevans i europeiske land.¹ Noe har bakgrunn i idealisme: Negative holdninger til USA hviler på oppfatninger om at landet ikke lever opp til sine egne liberal-demokratiske idealer. Det en ser er ikke en forkjemper for demokrati og frihet, men et land som lett bruker militærmakt, som støtter opp under diktatorer (etter den kalde krigen særlig i Midtøsten), fører en unilateral politikk ut fra snevre nasjonale interesser og som titt og ofte bryter menneskerettighetene (dødsstraff, tortur, Guantanamo). Manglende klimapolitikk og proteksjonistisk landbrukspolitikk kan være andre stikkord. Her ligger kilder til en anti-amerikanisme som er typisk for dagens Vest-Europa. Det er lett å tenke seg at denne formen for negative holdninger til USA vil svinge med hvem som er president og hvilken politikk som føres.

I noen tilfeller hviler skepsis til USA mer på den kombinasjonen av individuell frihet, individuelt ansvar, tro på markedsløsninger og skepsis til statlige ordninger som i stor grad preger landet. Her næres mye skepsis i de skandinaviske velferdsstatene, og mye av det samme ser en i land på kontinentet med sterke kristelig-demokratiske tradisjoner. I bunnen ligger en verdikonflikt.

Så finnes selvsagt mer radikale former for anti-amerikanisme. Kommunistisk og sosialistisk ideologi har selvsagt gått sammen med et negativt syn på USA, spesielt under den kalde krigen, mens former for islamisme klart nærer anti-amerikanske holdninger i dag.

For noen er den amerikanske kulturen problemet: Den er overfladisk, vulgær og skrikende kommersiell. Andre legger vekt på politikk og økonomi — ”macdonaldisering”, ”coca-colonisering” og innblanding i andre lands indre anliggender.

Figur 1

Selvsagt er bildet mye mer sammensatt enn det er mulig å komme inn på her. Noen enkle tall kan likevel være illustrerende. I Figur 1 vises holdningen til USA slik den kommer til uttrykk i opinionsundersøkelser i et utvalg på syv land. Det er årlige svingninger, men tendensen fra 2000 til i dag peker ganske klart nedover. Fra en situasjon der et flertall, til

---

¹ Det er først og fremst anti-amerikanismen i arabiske land som har særtrekk i forhold til det en finner i andre deler av verden (Rubin 2002; Ajami 2003).

dels et stort flertall, i viktige, europeiske land som Frankrike, Storbritannia og Tyskland hadde et positivt syn på USA, er vi nå i en situasjon hvor befolkningen i mange land er delt om lag på midten, eller flertallet har snudd i USAs disfavør. Det er lett å tenke seg at trenden som kommer til syne i figuren er situasjonsbetinget, og at den har med president George W. Bush og politikken han har stått i spissen for, å gjøre. Figur 2 viser et øyeblikksbilde når det gjelder opinionens tiltro til nettopp Bush. For sammenligningens skyld er to andre ledere også tatt med, nemlig Russlands tidligere president Vladimir Putin og Venezuelas president Hugo Chavez — begge de to sistnevnte er kontroversielle ledere med nokså frynsete rykte hva demokratisk styring angår. Selv i dette selskapet gjør Bush det ganske svakt, med små mindretall som uttrykker at de har tiltro til at han gjør det rette på den internasjonale arenaen. Bush gjør det gjennomgående dårligst, men USA og Polen (typisk for mange østeuropeiske land) skiller seg ut.

Figur 2

I 2004 ble det også gjennomført opinionsundersøkelser i en lang rekke land hvor det ble spurt om respondentene foretrakk gjenvalg av republikaneren Bush eller om de støttet demokratens utfordrer John Kerry. Blant NATO-landene skilte Norge seg ut: Tre av fire foretrakk Kerry, og kun 7 prosent ga sin "stemme" til Bush.²

I den grad tallene i Figur 1 kan tas som uttrykk for antiamerikanske strømninger i det hele tatt, er det all grunn til å tro at opinionen kan svinge tilbake med en annen administrasjon i Det hvite hus — og en annen politikk. Analyser av langtidstrener i europeiske land peker i samme retning (Isernia 2007). Også under den kalde krigen kunne en observere svingninger i folks syn på USA i Vest-Europa; bølgedalene hvor USA står svakt i opinionen kan forstås på bakgrunn av politiske hendelser som har gitt anstrengte transatlantiske forhold, som Suezkrisen i siste halvdel av 1950-tallet, Vietnamkrigen vel et tiår senere, Reagans konfrontasjonslinje overfor Sovjet i første del av 1980-tallet, osv.

Det finnes ikke direkte sammenlignbare tall for holdninger i norsk opinion. Vi skal imidlertid referere noen resultater fra en spørreskjemaundersøkelse i Stortinget i 2005 som kan ha en viss relevans i denne sammenheng. Storingsrepresentantene ble spurt om en lang rekke nasjonale og internasjonale forhold som kunne tenkes å være til bekymring. Ett av forholdene som ble tatt opp, var "USAs internasjonale maktstilling". Representantene var delt på midten i sitt syn på USAs maktstilling; halvparten var svært eller ganske bekymret, mens den andre halvparten ikke var spesielt bekymret eller ikke bekymret i det hele tatt, slik Figur 3 viser. Det er kanskje overraskende at medlemmene av en nasjonalforsamling i et

² Tall fra GlobeScan, juni–august 2004. Tallene fra Tyskland lå veldig nær de norske. Det var bare seks av 36 land rundt om i verden som kom opp med under 10 prosent støtte til Bush.

NATO-land i så sterk grad uttrykker bekymring for maktstillingen til en alliert, men igjen må tallene tolkes i lys av den politikken USA har ført de siste årene — ikke minst den lite populære Irakkriegen.

Figur 3

For sammenligningens skyld er noen andre forhold som er egnet til å skape bekymring, tatt med i Figur 3. Det er flere som er bekymret for "internasjonal terrorisme" enn for USAs maktstilling, men færre som ser "situasjonen i Russland" som bekymringsfull.

Figur 4

Stortinget er altså delt i synet på USA (slik det er målt her). Delingen har ikke overraskende sammenheng med politisk ståsted. Dette fremgår tydelig av Figur 4. Her ser vi hvordan bekymring i forhold til USAs maktstilling avhenger av plassering langs høyre–venstre-skalaen (representantene har selv markert hvor på skalaen de befinner seg). De aller fleste bekymrede befinner seg på venstresiden, og jo lenger til venstre en beveger seg, desto færre blir det av dem som ikke er bekymret for USAs maktstilling. De som ikke uttrykker bekymring, har et klart tyngdepunkt på høyresiden i det politiske landskap. I noen grad overlapper kurvene på figuren, noe som illustrerer at det er noen representanter som avviker fra hovedmønsteret.

Bokens innhold

Boken har to deler. I den første delen settes søkelyset på ulike sider ved det politiske systemet og de føderale, politiske institusjonene. *Aanund Hylland* gir en oversikt over styringssystemet i USA, og konsentrerer seg særlig om å diskutere den føderale strukturen (delingen av makten mellom sentralt nivå og regionale enheter) og andre ordninger som skal sikre at organer med politisk makt holder hverandre i sjakk eller balanserer hverandre. Føderalisme og maktbalanse er helt sentrale stikkord når det gjelder den amerikanske "statsarkitekturen". *Kaare Strøm* behandler den føderale kongressen, delt i Representantenes hus og Senatet, som gjerne regnes som verdens viktigste og mest betydningsfulle nasjonalforsamling.

Tre kapitler er knyttet til utøvende myndighet. *Bjørn Erik Rasch* drøfter presidentens maktmidler og rolle. Ingen annen statsleder regnes som mektigere enn USAs president. Samtidig er presidentmakten bundet og begrenset på mange måter — kanskje i større grad enn for enkelte europeiske presidenter. Systemet for valg av president er unikt, og blir gjennomgått av *Camilla Gjerde*. Her legges det vekt på å få frem politiske konsekvenser både av selve valgmetoden og av nominasjonsordningen som i høy grad er basert på primærvalg i delstatene. *Tom Christensen* gir en fremstilling av forvaltningssystemet. Det er strukturelt

fragmentert, med flere maktsentra som kontrollerer hverandre. Et helt spesielt trekk er det brede toppsjiktet av 3 000 – 4 000 ledere som blir skiftet ut samtidig med presidenten. Gjennomgående er det slik at offentlig virksomhet og forvaltningsapparatet nyter mindre tillit i den amerikanske befolkningen enn forvaltningsvirksomheten gjør i Vest-Europa.

Velgerne har en helt sentral rolle i USA, gitt den store betydningen av valg. Velgerne portretteres av *Gunnar Grendstad* i en analyse som strekker seg fra slutten av annen verdenskrig til i dag. Endringene i velgermassen blir analysert, både når det gjelder partiidentitet, stemmegivning og valgdeltakelse.

Andre del av boken er viet noen aspekter ved den politiske tenkningen. USA skiller seg ut kulturelt, når det gjelder religionens plass i folks liv (og i det politiske liv), og det ideologiske landskapet er ikke helt som her til lands. Mens den første delen om det politiske systemet er bred og nærmest heldekkende, utgjør kapitlene i andre del et lite utvalg av de mange temaene som kunne vært behandlet. *Ole Moen* setter søkelyset på den amerikanske nasjonalkarakteren og "the American way of life". USA er på mange måter en nasjon av nasjoner; landet er etnisk og kulturelt svært mangslungent. I høyere grad enn noe annet land fremstår det amerikanske folk som flerkulturelt. Samtidig er USA ikke, som *Torbjørn Knutsen* viser, et land som preges av religiøst mangfold i egentlig forstand. I USA er religionen levende og viktig, men i alt overveiende grad innenfor en kristen ramme. Knutsen legger vekt på å få frem de religiøse aspektene som har politisk betydning. Hyppigheten av kirkebesøk er for eksempel en svært viktig variabel i valgforskningen.

USA mangler sosialistiske partier av betydning, og sosialistisk tankegods har spilt liten rolle. De sentrale politisk-ideologiske termene er liberal og konservativ. *Henrik Syse* forklarer hva disse begrepene, som er så viktige for å forstå amerikansk politikk, betyr. Kapitlet er primært en filosofisk og begrepsmessig analyse. Ringen sluttet med et kapittel som også godt kunne vært bokens første: *Bernt Hagtvet* analyserer grunnlovsverket og den konstitusjonelle utviklingen. Analysen er plassert i denne delen av boken fordi det i stor grad anlegges et idémessig perspektiv. Hagtvet fremholder at grunnloven av 1787 representerer et storslått forsøk på å sivilisere politisk makt, og gjøre den lydhor, forutsigbar og — fremfor alt — ansvarlig. Konstitusjonen var og er et frihetsdokument. For USAs svarte befolkning og urinnvånerne ble imidlertid 1787 symbolet på kompromisser som opprettholdt slaveriet og hindret sivile rettigheter for store befolkningsgrupper.

Det er selvsagt mange temaer som kunne fortjent en plass i boken, men som av ulike grunner ikke er blitt med. Det er det politiske systemet på *føderalt* nivå som er det sentrale i første del. Det betyr at vi har avskåret oss fra å gå inn på de politiske ordningene i delstatene — og lavere politiske nivåer enn dette for den saks skyld. Delstatene nyter stor frihet når det gjelder å utforme egne styringsordninger, men stort sett er det valgt systemer med klare

paralleller til føderalt nivå.³ Alle delstatene bortsett fra én (Nebraska) har lovgivende forsamlinger med to kamre. Utøvende makt ledes av en guvernør — en slags delstatspresident — og det dannes ikke parlamentariske regjeringer. Valg gjennomføres i alt overveiende grad etter flertallsmetoder; forholdsmessig representasjon, som er det typiske i europeiske land, er nærmest ukjent ved politiske valg.

Det er heller ingen egen analyse av rettssystem og domstoler i boken, ut over det som finnes i Hyllands kapittel. Selv om det kan argumenteres for at domstolene — ikke minst Høyesterett med sine ni dommere — spiller en viktig politisk rolle, er det de politiske institusjonene vi har valgt å konsentrere oss om.

For mange i Norge er det utenrikspolitikken til USA som har størst interesse. I denne boken er verken det utenrikspolitiske området eller andre politikkområder satt i sentrum som sådan (se Melby 2004). Likevel er grunnlaget for å få en god forståelse av politikktutforming solide kunnskaper om det politiske systemets oppbygning og virkemåte, og kjennskap til hovedtrekkene i den politiske tenkningen.

---

³ Det finnes et vell av komparative analyser med delstater som enheter (for eksempel Carey et al. 2006; Crain og Tollison 1990). Smith et al. (2007) gir en samlet fremstilling av delstatenes styreformer, mens Gerston og Christensen (2007) og Kraemer et al. (2008) er eksempler på innføringer i delstatspolitikk — her representert ved California og Texas.

Referanser

Ajami, Faoud. 2003. The Falseness of Anti-Americanism. *Foreign Policy* 138 (September–Oktober): 52–61.

Bromark, Stian og Dag Herbjørnsrud. 2005. *Frykten for Amerika. En europeisk historie*. Billigutgave. Oslo: Cappelen.

Carey, John M., Richard Niemi, Lynda W. Powell og Gary F. Moncrief. 2006. The Effects of Term Limits on State Legislatures: A New Survey of 50 States. *Legislative Studies Quarterly* 31: 105–134.

Crain, William D. og Robert D. Tollison red. 1990. *Predicting Politics: Essays in Empirical Public Choice*. Ann Arbor: Michigan University Press.

Gerston, Larry N. og Terry Christensen. 2007. *California Politics and Government: A Practical Approach*. New York: Wadsworth.

Hagtvet, Bernt. 2003. Politisk-kulturelle årsaker til USAs Irak-stratgi, i Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary og Per Kristen Mydske, red. *Spillet om Irak*. Oslo: Abstrakt forlag.

Isernia, Pierangelo. 2007. Anti-Americanism in Europe during the Cold War. I Peter J. Katzenstein og Robert O. Keohane red. 2007. *Anti-Americanisms in World Politics*. Ithaca: Cornell University Press.

Katzenstein, Peter J. og Robert O. Keohane red. 2007. *Anti-Americanisms in World Politics*. Ithaca: Cornell University Press.

Kraemer, Richard H., Charldean Newell og David F. Prindle. 2008. *Texas Politics*. New York: Wadsworth.

Lévy, Bernhard-Henri. 2006. *American Vertigo: Traveling America in the Footsteps of Tocqueville*. New York: Random House.

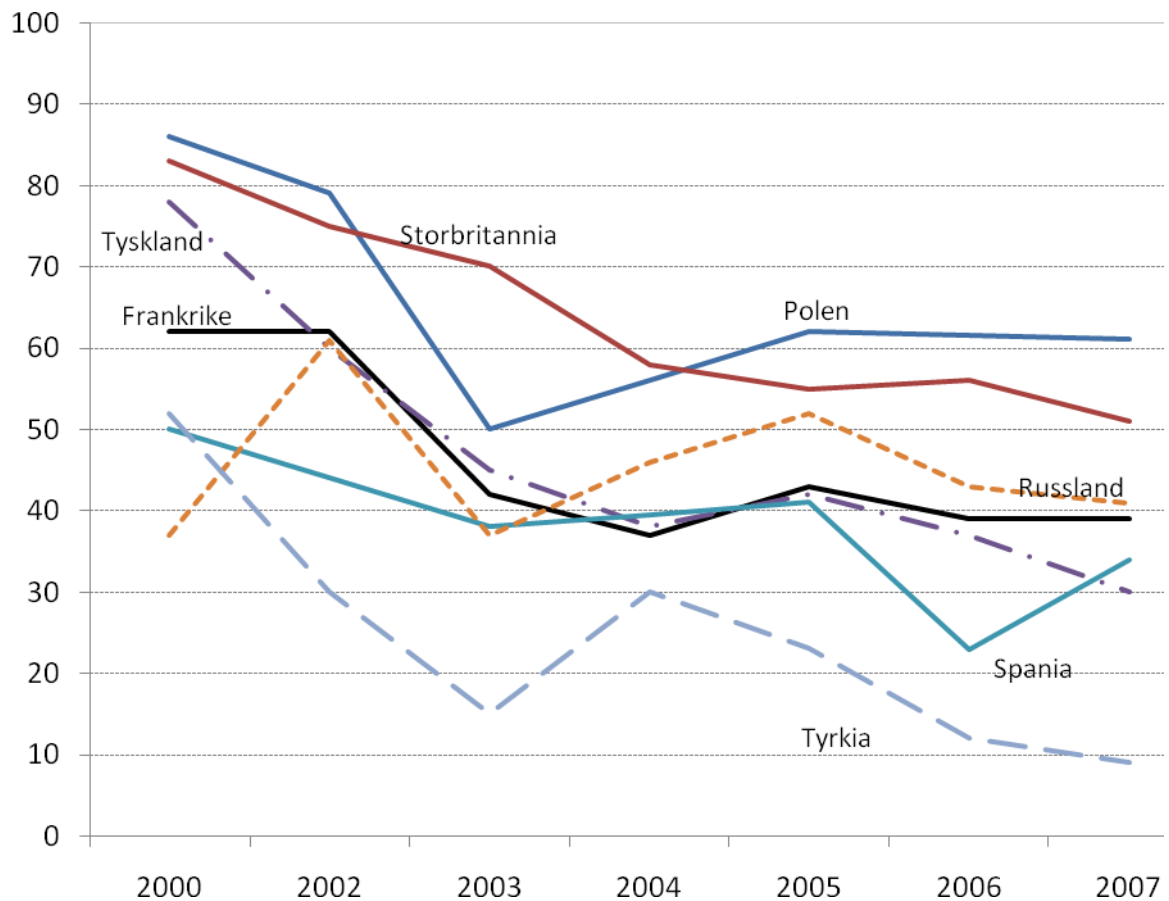
Melby, Svein. 2004. *Bush-revolusjonen i amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Aschehoug.

Moen, Ole. 2005. *USA. Annerledeslandet i vest*. Oslo: Cappelen.

Rubin, Barry. 2002. The Real Roots of Arab Anti-Americanism. *Foreign Affairs* 81(6): 73-85.

Smith, Kevin B., Alan Greenblatt og Michele Mariani. 2007. *Governing States and Localities*. Washington, DC: CQ Press.

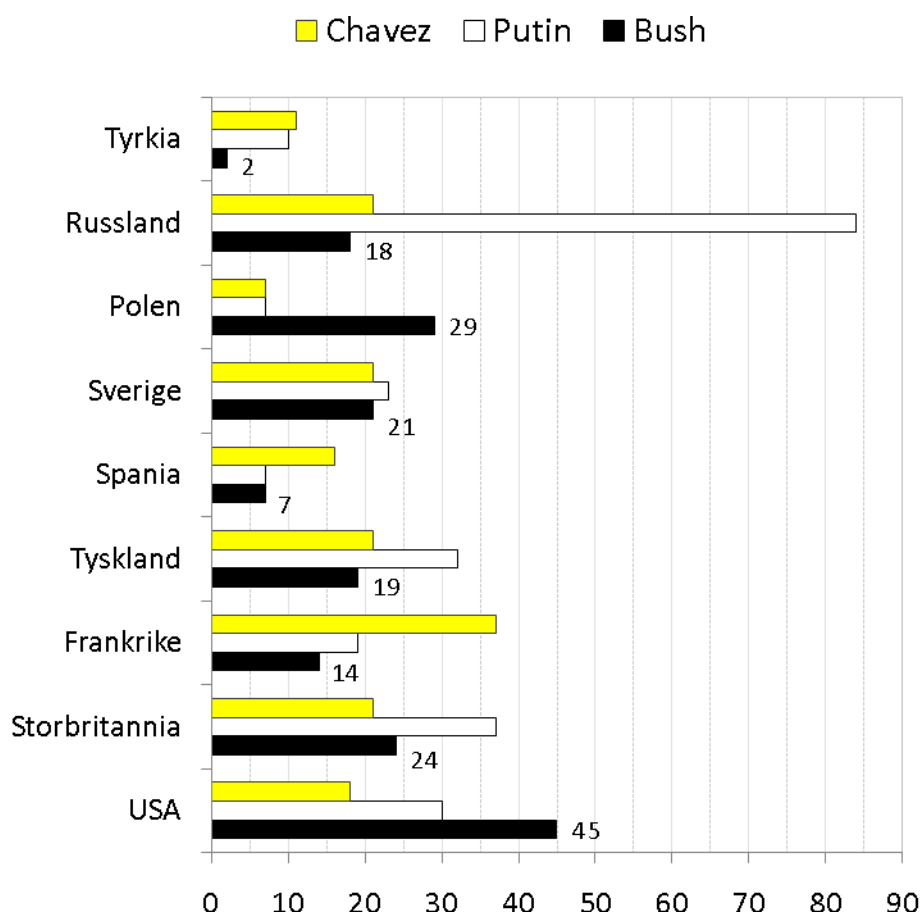
Tocqueville, Alexis de. 1995. *Om demokratiet i Amerika*. Oslo: Gyldendal.

Figur 1. Andelen i spørreundersøkelser som sier de har et fordelaktig syn på USA. Utvalgte land.
Kilde: The Pew Global Attitudes Project, 27. juni 2007.

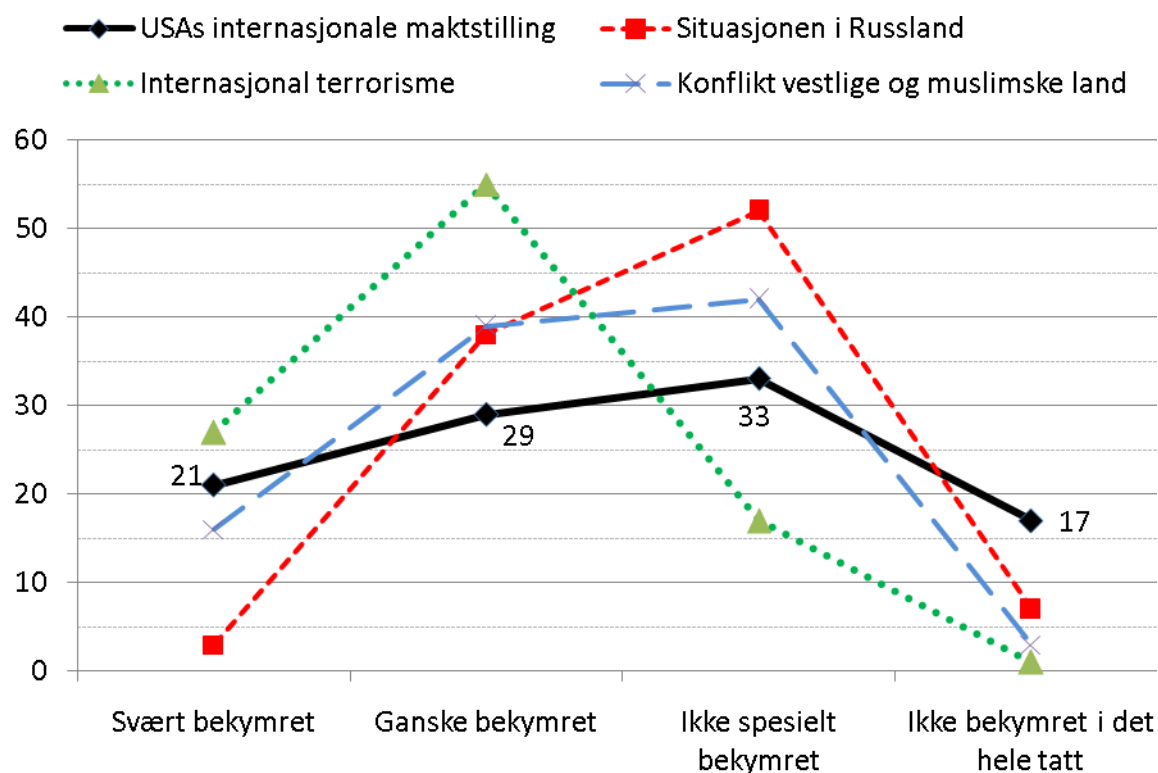
Spørsmålsstilling: "Please tell me if you have a very favorable, somewhat favorable, somewhat unfavorable or very unfavorable opinion of the United States." De to positive kategoriene er slått sammen.

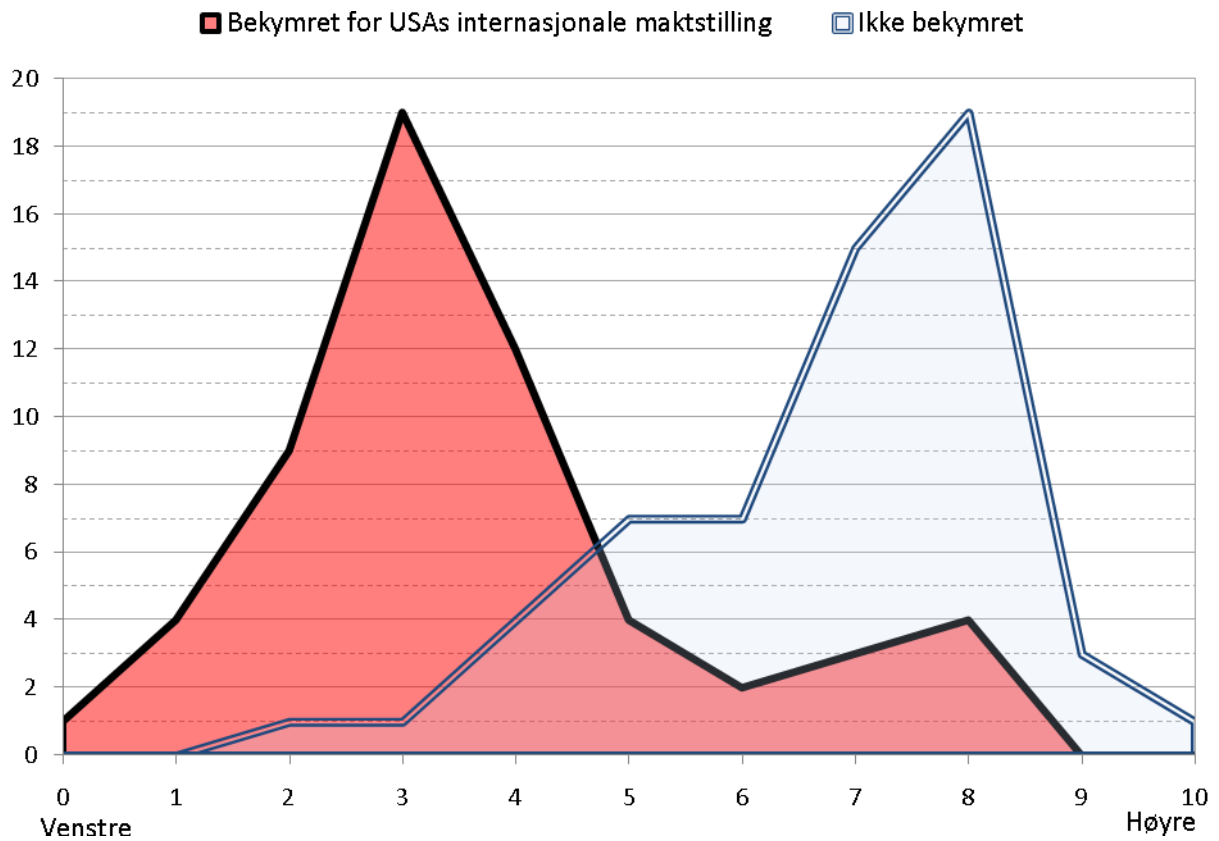

Figur 2. Tillit til ledere, 2007. Kilde: The Pew Global Attitudes Project, 27. juni 2007.

Spørsmålsstilling: "Now I'm going to read a list of political leaders. For each, tell me how much confidence you have in each leader to do the right thing regarding world affairs — a lot of confidence, some confidence, not too much confidence or no confidence at all: ..." De to positive kategoriene er slått sammen ("a lot" og "some").

Figur 3. Stortingsrepresentantenes svar på om bestemte forhold bekymrer dem for fremtiden. Fire av en lang rekke temaer er vist på figuren, nemlig eventuell bekymring i forhold til "USAs internasjonale maktstilling", "situasjonen i Russland", "internasjonal terrorisme" og "konflikt mellom vestlige og muslimske land". Representantene hadde kun valget mellom de fire svaralternativene som er vist. (N = 117. Stortingsundersøkelsen 2005.)

Figur 4. Stortingsrepresentantenes eventuelle bekymring for USAs internasjonale maktstilling og deres selv plassering langs en 11-punkts venstre–høyre-skala (med 5 som midtpunkt). Svarkategoriene "svært bekymret" og "ganske bekymret" er slått sammen (kurven til venstre), og "ikke spesielt bekymret" er slått sammen med "ikke bekymret i det hele tatt" (kurven til høyre). Den vertikale aksene viser *antall* stortingsrepresentanter. (N = 116. Det er 58 representanter bak hver av kategoriene "bekymret" og "ikke bekymret". Stortingsundersøkelsen 2005.)